

Afbeelding 1. Jeff Koons: *Sacred heart*, 1994-2007

Afbeelding 2. Mediamatic: halal rookworsten uit het assortiment van El Hema, 2007

Postmoderne kunst | Algemene inleiding

Het postmodernisme in de kunsten komt als reactie tegen het modernisme. De grens tussen de cultuur van de elite en de cultuur van de massa verdwijnt. De twee uitersten worden juist gecombineerd in de postmoderne kunst. Zo verheft Jeff Koons een kitsch beeld van een ingepakt hart tot kunst (afb 1). De kunstenaar is niet meer iemand die originele werken maakt, hij is nu een 'bricoleur', iemand die verschillende elementen samenvoegt tot een nieuw kunstwerk. Verschillende kunsthistorische stijlen en kunstdisciplines worden door kunstenaars samengevoegd binnen één kunstwerk. In het postmodernisme staat vooral het idee, het concept, centraal. Het gaat dus niet meer om een goede techniek of om een mooi plaatje, maar om het idee dat achter het werk schuilt. In het postmodernisme komt dan ook de conceptuele kunst op, een stroming waarbinnen het concept van groot belang is, vaak worden de werken van conceptuele kunstenaars niet in werkelijkheid uitgevoerd, maar blijven de werken beperkt tot schetsen en teksten waarin de ideeën van de kunstenaar beschreven staan. Doordat er niet één vaste stijl is, wordt de postmoderne kunst soms bestempeld met het predicaat: 'anything goes'

Postmoderne denkers zijn teleurgesteld in de grote visies van het verleden zoals het Marxisme en de verschillende godsdiensten. Volgens postmodernisten leverden deze visies alleen maar ellende op. Deze oude opvattingen worden afgeschreven en maken plaats voor meer persoonlijke denkbeelden.

In Amerika is het postmodernisme veel meer gemoed met de maatschappij dan in Europa. Veel kunstenaars leveren in hun werken kritiek op de hedendaagse samenleving. Ze hekelen de ondergeschikte rol van de vrouw en de intolerantie jegens homoseksuelen. De integratie van verschillende bevolkingsgroepen vormt in de politiek een belangrijk onderwerp van discussie. De vraag

blijft hoe de bevolkingsgroepen met elkaar kunnen samenleven in de huidige maatschappij. Kunstenaars reflecteren in hun werken op dit politieke vraagstuk. In Nederland zet het kunstenaarsinitiatief Mediamatic in 2007 een Arabische versie van de oer-Hollandse Hema op: El Hema. Halal rookworsten en hoofddoekjes vormen onderdeel van het assortiment (afb. 2)

In het postmodernisme wordt kunst veelal niet gemaakt vanuit een bepaalde opdracht. Kunstenaars geven vorm aan de eigen ideeën zonder dat er op voorhand al een koper is voor het werk. Postmoderne kunstwerken zijn over het algemeen autonome werken, een autonoom kunstwerk staat op zichzelf en heeft geen specifieke functie. Veel kunstwerken worden verkocht via galeries en veilinghuizen. De prijzen kunnen hoog oplopen, tot in de miljoenen, wanneer het gaat om kunstwerken van bekende kunstenaars. Het is echter slechts een handjevol kunstenaars die echt kan leven van de kunst.

Afbeelding 1. Piet Blom: *Kubuswoningen* (Helmond), 1974-1975

Afbeelding 2. Alberts en van Huut: *ING Bank Amsterdam*, 1983-1985

Architectuur na 1945 | Mensvriendelijke architectuur

In de jaren zestig van de twintigste eeuw worden talloze onpersoonlijke flats en saaie woonwijken uit de grond gestampt om in het tekort aan woonruimte te voorzien. De Bijlmermeer bij Amsterdam is een bekend voorbeeld van een woonruimte die uit functioneel oogpunt is opgezet. Verschillende architecten zetten zich in de jaren zeventig af tegen deze onpersoonlijke architectuur. Door middel van kleinschalige projecten met meer mogelijkheden voor het individu streven zij naar de 'vermenselijking' van de architectuur.

De toenemende welvaart maakt de experimentele woningbouw mogelijk. De idealen van een menselijker architectuur zijn onder meer terug te vinden in de projecten van de Nederlandse architect Piet Blom (afb. 1). De woningcomplexen die Blom ontwerpt, vallen op door hun persoonlijke, originele vormgeving en sluiten aan bij zijn visie op hoe mensen zouden moeten samenleven. Blom heeft dit gerealiseerd door de openbare ruimte (straten en pleinen) zo groot mogelijk te maken. Zowel de bewoners als de omwoners kunnen elkaar hier ontmoeten en gebruik maken van de voorzieningen. Blom heeft hiervoor zijn woningen op een voetstuk staan, naar boven toe worden de woningen groter. In 1974 werd begonnen met de bouw van het project in Helmond (afb. 1) en al snel volgde een groter complex in Rotterdam. De kubuswoningen lijken op reusachtige paddenstoelen, of worden omschreven als gigantische dobbelstenen. De woningen bestaan uit gekantelde kubussen die op een smal trappenhuis geplaatst zijn; hierdoor blijft er op straatniveau een groot gedeelte van de grond ongebruikt. De deels overdekte ruimte onder de woningen is voor algemeen gebruik. De openbare pleinen stimuleren dus de bewoners om elkaar te ontmoeten en gezamenlijke activiteiten op touw te zetten.

Architectuur na 1945 | Organische architectuur

Uit de mensvriendelijke architectuur komt de organische architectuur voort. Voorlopers van de *organische* bouwkunst zijn de architecten van de Jugendstil (Gaudi) en de expressionistische bouwkunst.

Het ING-bankgebouw te Amsterdam (afb. 2) is een moderne variant van de organische architectuur. De expressieve, organische en symbolische vormgeving sluit aan bij de filosofie van de Duitse antropoloog Rudolf Steiner, die in de buurt van Basel (Zwitserland) zijn Goetheanum bouwde, als centrum voor zijn gedachtegoed (zie het hoofdstuk expressionisme).

Het bakstenen gebouwencomplex bestaat uit tien torens met pentagramvormige daken. De torens zijn op elke verdieping door inpandige straten met elkaar verbonden. Deze straten slingeren zich op speelse wijze door het hele gebouw. In het interieur komen geen grote muurvlakken, rechte hoeken of kubusvormen voor.

In verband met het streven naar een laag energieverbruik zijn de ramen in de grote muurvlakken naar verhouding tamelijk klein gehouden. Kenmerkend voor de vormgeving van exterieur en interieur zijn de knikken en verschillende schuines van de muren en wanden.

De vide in elke toren heeft een eigen kleur, die via mengkleuren in pasteltinten overloopt naar de kleur van de toren ernaast. De tien kleuren in de tien torens houden verband met de kleuren van de vier seizoenen en de antroposofie van Steiner.

Het doel van de architecten van het ING-bankgebouw is het creëren van een omgeving waarin de werknemer als mens en individu, in samenwerking met anderen optimaal kan functioneren.

Het gebouw voldoet aan een compleet pakket van eisen: efficiëntie, flexibiliteit, lage onderhoudskosten, energiebesparing, mensvriendelijkheid en bevordering van een goed werkklimaat.

Afbeelding 3. Molenaar & Van Winden *architecten* / WAM architecten:
Intel Amsterdam-Zaandam (Zaanstad), 2008-2010

Architectuur na 1945 | Postmodernisme

Tegen het eind van de jaren zeventig en tachtig zijn er architecten die bij voorkeur een combinatie van stijlen en vormen uit het klassieke verleden in hun gebouwen toepassen. De stijl van deze gebouwen wordt postmodernisme genoemd. Het postmodernisme is een reactie op het modernisme (de moderne zakelijke architectuur) van de jaren twintig, waar het motto 'less is more' (simpel is beter) was. Een sobere en functionele stijl van architectuur. Het postmodernisme was een tegenbeweging die met decoraties en speelse elementen het functionalisme doorbrak. De Amerikaanse architect Robert Venturi sprak van 'less is a bore' (simpel is saai).

In het hotel op afbeelding 3 hebben de architecten met behulp van de moderne technologie, bouwsystemen en materialen een op de klassieke Nederlandse bouwstijl georiënteerde vormtaal toegepast. Het gehele hotel bestaat uit een stapeling van de beroemde Zaanse huisjes. Hoewel bekende vormen worden gebruikt heeft het hotel toch een totaal nieuwe uitstraling.

De elementen in de vormgeving van het project geven het gebouw een indrukwekkend aanzien verleent het hotel een zekere status. Toch hebben de Zaanse huisjes alleen een decoratieve functie. Van binnen ziet het hotel eruit als elk hotel, met kamers aan het eind van lange gangen.

In bepaalde gebouwen is zelfs sprake van een combinatie van verschillende bouwstijlen uit het verleden (eclecticisme). Door middel van allerlei kleuren, versieringen en gevarieerd materiaalgebruik krijgen de gebouwen een persoonlijk karakter. Ook beginnen architecten in het postmodernisme te experimenteren met andere bouwstijlen. Voorbeelden hiervan zijn hightech architectuur en het deconstructivisme.

Afbeelding 4. Renzo Piano en Richard Rogers: Centre Pompidou (Parijs), 1971-1977

Architectuur na 1945 | Hightech

De uitvinding van moderne materialen en technieken leidt in de architectuur tot nieuwe mogelijkheden voor de vormgeving. Dit streven naar vernieuwing leidt tot een nieuwe bouwstijl: hightech (high technology). Deze bouwstijl brengt de opleving van de economie en de verworvenheden van de techniek tot uitdrukking. Kenmerkend voor de hightech architectuur is de toepassing van technische hoogstandjes: de constructietechnische aspecten van het gebouw bepalen in grote mate de vormgeving van de architectuur.

Het Centre Pompidou te Parijs (afb. 4) telt zes verdiepingen en heeft geen vaste muren en trappen. De liggers, waarop de verdiepingvloeren rusten, zijn aan grote metalen pijlers bevestigd. Diagonaal aangebrachte stangen moeten voorkomen dat de constructie in elkaar zakt. De leidingen en buizen voor verwarming en afvoer zijn door het gehele gebouw zichtbaar, doordat ze tegen het plafond tussen de dragende liggers van het gebouw zijn bevestigd. De verschillende voorzieningen (zoals de roltrap, de leidingen, de lift) zijn in de *constructie* aan de buitenzijde van het museum verwerkt. Het gevolg hiervan is dat er één grote open ruimte in het gebouw ontstaat, die volledig benut kan worden. Omdat de interieurs geen vaste muren hebben, kan het interieur te allen tijde op een flexibele wijze ingedeeld worden. Het aanzicht van de achterzijde van het gebouw wordt bepaald door pijpen en leidingen van verschillende kleuren. Elke kleur symboliseert een bepaalde functie van het leidingstelsel. De kleur blauw heeft bijvoorbeeld te maken met de klimaatbeheersing in het gebouw.

Afbeelding 5. Coop Himmelblau: Ingang Fabriek, St. Veit, 1988-1989

Afbeelding 6. Alessandro Mendini e. a.: Groninger museum, 1992-1994

Architectuur na 1945 | Deconstructivisme

De voortdurende veranderingen, verwarring en chaos in de moderne maatschappij inspireren verschillende architecten in de jaren tachtig tot een nieuwe stijl: het deconstructivisme. Letterlijk betekent dit: 'tegen de constructie ingaan'. Het deconstructivisme vertoont overeenkomsten met het constructivisme: voorkeur voor dynamische vormen, heldere en open constructies.

De deconstructivistische architecten van Coop Himmelblau die het gebouw op afbeelding 5 hebben ontworpen, zetten alles letterlijk op zijn kop. Het gebouw lijkt op het eerste gezicht op instorten te staan. De ingang van de fabriek ziet er onlogisch en gedurfd uit: een zigzagvormige luifel boven de ingang, een half uit het gebouw stekende 'golfplaat', ijzeren balken en stangen die aan alle kanten uit het gebouw steken. De chaotische vormgeving wekt de indruk dat het gebouw nog niet klaar is. De architecten spelen met de wetten van de zwaartekracht: de luifel en de stalen balk boven de ingang van de fabriek lijken elk moment naar beneden te kunnen komen.

Er wordt in de deconstructivistische architectuur een allegaartje aan materialen toegepast: kunststof, triplex, beton, staal, glas, gaas, golfplaat en diverse houtsoorten. Hierdoor lijken sommige gebouwen op assemblages die uit verschillende onderdelen en materialen zijn samengesteld.

Het gebouwencomplex van het Groninger museum ziet er aan de buitenzijde chaotisch uit (afb. 6). Het museum ligt op een eiland in het Verbindingskanaal en is via een fiets- en voetgangersbrug te bereiken. Het symmetrische *vooraanzicht* met de massieve toren wordt door lage paviljoens geflankeerd. Dit vooraanzicht doet denken aan een Egyptische tempel (van Philae). Het museum bestaat uit drie delen, waarvan het centrale gedeelte, de met goudkleurig laminaat beklede toren, in eerste instantie de meeste

aandacht trekt. Het zuidelijke gedeelte van het museumcomplex dat zich achter de gele toren bevindt, biedt vanaf de oostzijde een buitengewoon dynamische aanblik. De opvallend scheve en uitbundig versierde onderdelen van de constructie zorgen voor een vrolijke chaos. De uit hout, beton, staal en kunststeen opgetrokken onderdelen zien eruit alsof ze op het punt van instorten staan. Maar schijn bedriegt. De 'chaos' is zorgvuldig ontworpen en van tevoren goed uitgekiend en doorgerekend. Aan de realisering van het Groninger museum hebben diverse postmoderne architecten een bijdrage geleverd.

Afbeelding 7 toont het Experience Music Project, een van de meest ambitieuze bouwwerken van de toonaangevende Amerikaanse architect Frank O. Gehry. Het gebouw biedt onderdak aan tentoonstellingen van musici uit de populaire muziek. De plastische eigenschappen van het gebouw maken dat het Music Project een sculpturaal (beeldhouwwerkachtig) karakter krijgt. De herhaalde organische vormen van het gebouw weerspiegelen het ritme van de rock-'n-roll. De kleuren van het interieur en het met dunne titaan- en aluminiumplaten beklede exterieur van dit gebouw houden verband met diverse hoogtepunten uit de muziekgeschiedenis. De kleur paars die in het interieur is gebruikt bijvoorbeeld, is gekozen naar aanleiding van het lied 'Purple Haze' van popmusicus Jimi Hendrix.

Gehry heeft zich bij het ontwerpen van de plastische vormgeving van het gebouw onder andere laten inspireren door de vormen van een verpletterde elektrische gitaar uit de jaren zestig. Het ontwerp van het Music Project is tot stand gekomen door beelden van elektrische gitaren op te blazen tot bijna abstracte vormen en deze met elkaar te combineren en te integreren. Ook is Gehry zijn herkenbare stijl duidelijk te herkennen in het gebouw,

Afbeelding 7. Frank O. Gehry: Experience Music Project in Seattle (Washington), 1996-2000

zoals het 'wapperende' deel van het gebouw links op afbeelding 7. Elk van de 21.000 platen waarmee het gebouw bekleed is, heeft een eigen, specifieke vorm. De unieke vorm en afmetingen van elke plaat zijn afgestemd op de specifieke plaats die de plaat in de bekleding van het gebouw toegekend wordt.

Voor het ontwerp van het gebouw is een speciaal computerprogramma (CATIA) gebruikt dat oorspronkelijk is ontwikkeld om gevechtsvliegtuigen te ontwerpen. Door dit programma ook op architectuur toe te passen zijn veel meer vormen, verbindingen en installaties mogelijk dan met traditionele ontwerpprogramma's. CATIA maakt het mogelijk een beeldhouwwerk, model of voorwerp (zoals de stukjes gitaar die Gehry gebruikte) te scannen en deze om te zetten naar een 3D model. Dit model kan weer gebruikt worden om de werkelijke constructie te bepalen.

Kenmerken van de architectuur na 1945

- Mensvriendelijke architectuur:
 - Streven naar een menselijker architectuur
 - Kleinschalige projecten
 - Experimentele woningbouw
- Organische architectuur:
 - Organische vormgeving
 - Expressief
 - Men streeft naar een vormgeving die het welzijn van de mens bevordert
 - Milieuvriendelijk
- Hightech:
 - Technische vooruitgang staat centraal
 - De constructie bepaalt de vormgeving van het gebouw
 - De constructie is duidelijk zichtbaar
- Postmodernisme:
 - Mengeling van verschillende stijlperiodes
 - Veel kleuren
 - Versieringen
 - Gevarieerd materiaalgebruik
- Deconstructivisme:
 - Dynamische vormen
 - Heldere constructies
 - Veel verschillende materialen
 - Chaotische vormgeving

Afbeelding 1. René Daniëls: *Palais des Beaux-arts*, 1983

Afbeelding 2. Albert Oehlen: *Zelfportret*, 1986

Schilderkunst

Ondanks alle nieuwe ontwikkelingen in de kunsten behoudt de traditionele schilderkunst een plaats binnen de kunsten. In de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de schilderkunst dood verklaard na de opkomst van nieuwe media in de kunsten zoals computerkunst en videokunst. Inmiddels is de schilderkunst weer herboren, diverse hedendaagse kunstenaars grijpen terug op de traditionele schildertechnieken om hun ideeën te verbeelden. Er wordt echter niet gewerkt in één en dezelfde stijl. Figuratieve en abstracte werken bestaan naast elkaar, evenals conceptuele en surrealistische uitgangspunten. Ook in de postmoderne schilderkunst geldt het devies 'anything goes'.

Schilderkunst | De Nieuwe Wilden

In de tachtiger jaren vindt een opleving van het abstract expressionisme plaats in het werk van 'de Nieuwe Wilden'. Kenmerkend voor deze groep kunstenaars is het spontane, pure schilderen vanuit het gevoel. Baselitz en Kiefer behoren tot de Nieuwe Wilden in Duitsland, René Daniëls is een Nederlands kunstenaar die ook tot deze groep behoort. De vormen in de schilderijen zien er ruig en ongekunsteld uit. Een aantal kunstenaars brengt schrille contrasten aan in de schilderijen door het gebruik van harde kleuren. Anderen daarentegen hebben juist een voorkeur voor sombere, grauwe kleuren. De thema's die de Nieuwe Wilden in beeld brengen hebben te maken met het verleden, erotiek, dromen, angst of agressie. De heftige schilderijen van Daniëls bestaan uit figuratieve fragmenten en abstracte gedeelten. 'Palais des Beaux-arts' op afbeelding 1 verwijst naar het beroemde museum 'Paleis van Schone Kunsten' te Brussel, maar de titel is ook een woordspeling op het woord 'boosaards'. Daniëls verpakt zijn kritiek op de traditionele kunsten in een woordspeling. Daniëls heeft lak aan de academische tradities, dat blijkt uit het opzettelijk verwaarlozen van de vormgeving en het belachelijk maken van de voorstelling.

Afbeelding 3. Marlene Dumas: *Ivory Black*, 1997

Afbeelding 4. Luc Tuymans: *der diagnostische Blick IV*, 1992

Schilderkunst

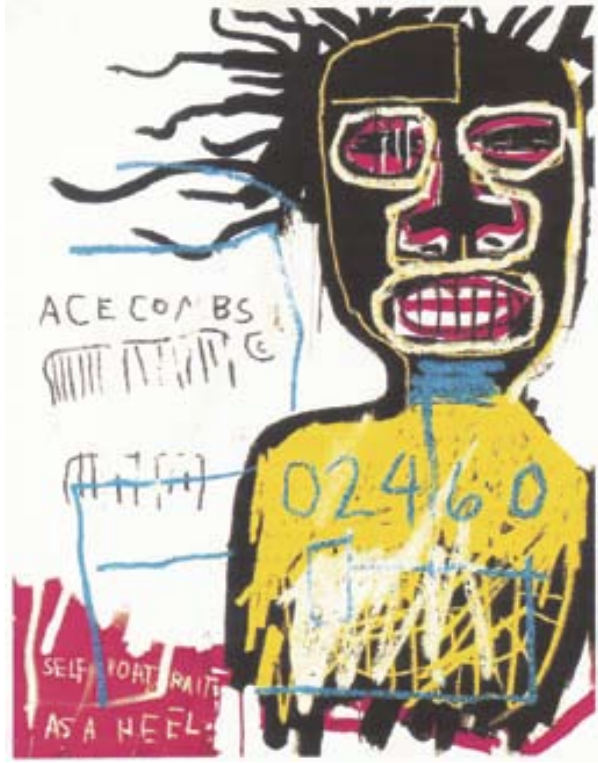
In het werk van de in Zuid-Afrika geboren en in Nederland wonende schilderes Marlene Dumas speelt de mensfiguur een grote rol. Zij probeert in haar portretten tot het wezenlijke van het menselijk bestaan door te dringen. Haar portretten zijn geen portretten in traditionele zin. Ze representeren geen personen, maar gebeurtenissen, emoties en gedachten. Foto's uit tijdschriften of door haarzelf gemaakte opnamen vormen het uitgangspunt voor haar schilderijen. Zelf zegt ze hierover: 'Ik handel in tweedehands beelden en eerstehands ervaringen.'

Dumas geeft in haar schilderijen geen details weer, de emotionele uitstraling van haar schilderijen is belangrijker dan de herkenbaarheid. Dumas vermijdt informatie prijs te geven over haar standpunt ten aanzien van het geschilderde motief. Veel van haar werken hebben iets voyeuristisch en gaan over kijken en bekeken worden.

Het *portret* van een meisje dat Marlene Dumas in 1997 heeft geschilderd, draagt als titel 'Ivory Black'. De titel bevat verschillende verwijzingen naar de vormgeving van het schilderij. 'Black' duidt op de huidskleur van het meisje. 'Ivory' houdt verband met de tweede kleur die in het schilderij overheerst: gebroken wit. Tevens bevat 'ivory' mogelijk een toespeling op de slagstanden (ivoor) van de olifant die vaag op de buik van het meisje te zien zijn.

Belgisch schilder Luc Tuymans heeft grote internationale bekendheid verworven met zijn schilderijen. Vaak grijpt hij terug op grote historische gebeurtenissen, zoals de Holocaust of de kolonialisering van Congo. Hij geeft echter geen algemene waarheden weer, maar zijn eigen subjectieve beleving van deze gebeurtenissen. Op een analytische wijze geeft Tuymans zijn visie op de gebeurtenissen weer. Hiervoor gebruikt hij de typerende fletse pastelkleuren. De vormen van zijn onderwerpen worden teruggebracht tot hun essentie, details laat hij weg. Foto's, films en televisiebeelden gebruikt Tuymans veelvuldig bij het ontwerpen van zijn schilderijen. Dit is een langdurig proces waarbij Tuymans vele *schetsen* maakt om uiteindelijk tot een gestileerd eindbeeld te komen, waar slechts de pure essentie van het beeld is achtergebleven.

In de serie 'der diagnostische Blick' (afb.4) schildert hij portretten gebaseerd op foto's uit medische handboeken. Hij doet dit op een afstandelijke, analytische wijze. De portretten geven niet het karakter van de persoon weer, maar zijn een koele observatie van de lichamelijke staat waarin zij verkeren.

Afbeelding 5. Keith Haring: *Untitled*, 1982Afbeelding 6. Jean-Michel Basquiat: *Self portrait as a heel*, 1981

Schilderkunst | Graffitikunst

Eind jaren zestig ontstaat er in Amerika een nieuwe kunstvorm die vooral door de jongere generatie beoefend wordt: *graffiti*. Graffiti is een kunstvorm van Amerikaanse subculturen die veelvuldig, illegaal, wordt uitgevoerd in de metrostelsels van New York. Vormen en voorstellingen van graffiti (pieces) bestaan uit gespoten of geschilderde initialen en stripachtige afbeeldingen. De meeste pieces en tags (gestileerde en versierde handtekening van de graffitikunstenaar) worden op muren, schuttingen, treinen of gebouwen aangebracht. De vormgeving van de letters en beelden is origineel en decoratief, het kleurgebruik is uitbundig. Deze kunstvorm krijgt in de jaren zeventig ook veel aandacht van de kunstwereld. De eerste tentoonstelling met graffitikunst vindt plaats in 1973. Keith Haring (afb.5) en Jean-Michel Basquiat (afb. 6) verkrijgen uiteindelijk grote bekendheid in de kunstwereld. Zij maken hun graffitikunstwerken eveneens op papier of doek. Beide kunstenaars maken kunstwerken die een verhalend karakter hebben. Basquiat richt zich in zijn werken met name op de problematiek van de Amerikaanse minderheden, waartoe hij zelf ook behoort met zijn Puertoricaans / Haitiaanse achtergrond. Haring is zeer bekend geworden met zijn herkenbare beeldtaal. De typerende poppetjes van Haring hebben niet alleen hun weg gevonden in de kunstwereld, maar ook in de wereld van de commercie. Haring maakte ondermeer afbeeldingen voor T-shirts, buttons en sieraden.

Een andere kunstenaar die zich begeeft op het terrein van de straat is de Londenaar Adam Neate. Deze schilder maakt kunstwerken op materialen die hij vindt op straat, zoals karton en hout van oude meubels. Hij heeft niet één vaste stijl, maar maakt werken in diverse stijlen en met verschillende materialen. Vervolgens plaatst hij zijn kunstwerken weer terug op straat, voor de eerlijke vinder. Op deze manier heeft Neate al duizenden kunstwerken gemaakt en weggeven aan toevallige voorbijgangers.

Kenmerken hedendaagse schilderkunst

- Verschillende stijlen bestaan naast elkaar
- Persoonlijke beleving van de kunstenaar staat centraal
- Persoonlijke reflectie van de kunstenaar op gebeurtenissen in de maatschappij
- Straatkunst wordt geaccepteerd als kunstvorm

Afbeelding 1. Ossip Zadkine: *De verwoeste stad* (Rotterdam), 1953

Afbeelding 2. Henry Moore: *Liggend figuur*, 1984

Afbeelding 3. Jean Tinguely: *Grosse Méta Maxi-Maxi Utopia*, 1987

Beeldhouwkunst | Expressionistische beeldhouwkunst

Figuratieve beeldhouwkunst na 1945 is vooral te vinden in Europa. Verschillende beeldhouwers zijn door het surrealisme beïnvloed. Anderen ondergaan invloeden van het expressionisme of laten zich inspireren door beelden uit oude culturen. De bekendste kunstenaars die figuratieve sculpturen maken zijn Giacometti en Zadkine.

Het negen meter hoge standbeeld op afbeelding 1 is gemaakt door de Russische beeldhouwer Zadkine ter herinnering aan het bombardement op Rotterdam in mei 1940. Het beeldhouwwerk vertoont invloeden van het expressionisme. Het monument stelt een mensfiguur voor dat de handen wanhopig naar de hemel heft. Op de plaats van het hart is een opening in het beeld uitgespaard. Links van de figuur heeft Zadkine een verschroeid stuk boom uitgebeeld. De vertwijfelde houding van de mensfiguur en het gat in de bronzen sculptuur symboliseren de gevolgen van dat bombardement waarmee de Duitsers het Nederlandse leger tot overgave dwongen. Het gat in het beeld wijst op de verwoesting van het oude hart van Rotterdam als gevolg van de nietsontziende bombardementen.

Om de beeldhouwwerken maximale uitdrukingskracht te geven, worden vormen en proporties van de uitgebeelde onderwerpen veranderd. De gebogen knieën, het vertwijfelde gebaar van de reusachtige armen en handen, het verwrongen gezicht en het gapende gat in het lichaam dragen bij aan de expressiviteit van de mensfiguur. De sokkel maakt een essentieel deel uit van het beeldhouwwerk.

Beeldhouwkunst | Organische abstracte beeldhouwkunst

Ook de organische beeldhouwkunst vindt met name navolging in Europa. De kunstenaars die tot deze richting behoren, laten zich inspireren door organische vormen. Beeldhouwer Henry Moore maakt in 1984 het beeldhouwwerk 'liggend figuur' (afb. 2). De organische vorm van de mensfiguur is het resultaat van een steeds verder doorgevoerd proces van abstraheren. Uiteindelijk heeft Moore de essentie, het belangrijkste van de vorm van het lichaam, overgehouden. Van de vorm van de kop is niet veel meer dan een bol met een gleuf overgebleven. De vormen van de beelden van Henry Moore zijn afgeleid van de mensfiguur en tonen een relatie met vormen uit de natuur, zoals beenderen en stenen. De spanning en het evenwicht tussen de massa (vorm) en de openingen (ruimte) in het beeld zijn bepalend voor de *ruimtelijke werking* en de *ritmische* eigenschappen van het beeldhouwwerk.

Moore streeft in zijn beeldhouwwerk naar het vormgeven van archetypen: symbolen of oervormen die in oude culturen en door primitieve volkeren toegepast zijn en door iedereen herkend worden.

Afbeelding 4. Martha Pan: *Drijvende Sculptuur*, 1961Afbeelding 5. Richard Serra: *The Matter of Time*, 2005

Beeldhouwkunst | Kinetische kunst

In de *kinetische kunst* staan bewegende objecten centraal. De objecten worden door water, wind, mens, motoren of magneten in beweging gebracht.

Vanaf de jaren vijftig geven diverse kunstenaars de kinetische kunst nieuwe impulsen. De kunstenaar Jean Tinguely is de maker van de assemblage op afbeelding 3. Deze bestaat uit allerlei soorten onderdelen, van machines tot trappen, circustenten en draaimolens. Een deel van de toeters en bellen van het apparaat is met primaire kleuren beschilderd. Veel van zijn apparaten maken een oorverdovend lawaai als de motor aangezet wordt.

Tinguely levert met zijn slordig uitziende, gammele apparaten op een dada-achtige wijze commentaar op de ver doorgevoerde mechanisatie. Enerzijds is hij erdoor geboeid, anderzijds maakt hij de machines belachelijk door ze zichzelf te laten vernietigen en volstrekt zinloze handelingen te laten verrichten. Eén van zijn apparaten laat Tinguely tijdens een spectaculaire demonstratie opzettelijk in brand vliegen.

In de jaren zestig richten enkele Franse kunstenaars een groep op, die de naam GRAV (Groupe de Recherche d'Art Visuel) draagt. Hun opvattingen en onderzoeken tonen grote overeenkomsten met op-art. Mechanische bewegingseffecten, elektrisch aangedreven mobiles en lichtreflecties zijn kenmerkend voor hun werk. Julio le Parc en Francois Morellet zijn bekende kunstenaars van de GRAV.

Een voorbeeld van kinetische kunst die door water wordt aangedreven, is het werk van Martha Pan in het Kröller-Müller museum (afb. 4). Het kunstwerk is gemaakt van glasvezel en polyester en beweegt langzaam voort door de stroming van het water en de wind. Zowel deze beweging als de spiegeling in het water maken deel uit van het kunstwerk. Pan kiest bewust voor de materialen en omgeving.

Beeldhouwkunst | Minimal art

In het begin van de jaren zestig ontstaat in New York een nieuwe, radicale beweging in de schilder- en beeldhouwkunst. De vormgeving van de vervaardigde kunstwerken is elementair en minimaal (kubus, balk, cilinder). Daarom krijgt deze stroming de naam 'minimal art'.

Het minimal art beeldhouwwerk van Richard Serra op afbeelding 5 bestaat uit grote stalen platen die op variërende afstanden naast elkaar en achter elkaar geplaatst zijn. De vormgeving is elementair: geometrische basisvormen in staal. De herhaling van vormen speelt in deze sculptuur een belangrijke rol, maar ook de kleine verschillen tussen de platen is belangrijk. De sculptuur en de ruimte waarin deze geplaatst is, beïnvloeden elkaar. Er vindt een wisselwerking plaats tussen de roestige golvende platen van het kunstwerk en de witte museum omgeving waarin het beeld staat.

De sculpturen van minimal art zijn gemaakt van industriële materialen zoals ijzer, staal of beton. De toegepaste materialen worden onbeschilderd gelaten of krijgen een onpersoonlijke witte, grijze, zwarte of primaire kleur. In veel gevallen worden de ideeën van de beeldhouwers van de minimal art niet door henzelf, maar in constructiewerkplaatsen uitgevoerd.

De beelden die tot de minimal art gerekend worden, hebben geen speciale boodschap. Ze sluiten elke associatie uit en hebben geen symbolische of diepere intellectuele betekenis. De toeschouwer hoeft in de kunstwerken niet meer te zien dan wat er waargenomen wordt: op zichzelf staande vormen en materialen. Daardoor blijft het de toeschouwers ook vrij eigen boodschappen in het werk te leggen. De vaak forse sculpturen zijn nadrukkelijk aanwezig in de ruimte waar ze opgesteld zijn. De toeschouwer kan er letterlijk 'niet omheen'.